

Мовознавство

УДК 81'37:81'42:82-7.08

DOI: 10.31471/2304-7402-2022-17(65)-9-20

«ЩОДЕННИК» ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ НОТАТКИ

В. І. Кононенко

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра загального та германського мовознавства;
76015, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

Розглянуто лінгвоперсонологічні особливості щоденникових записів державного і політичного діяча України, письменника Володимира Винниченка, автокомунікативну спрямованість його тексту, елітарну спроможність мовної особистості автора відбивати складні суспільні процеси, невід'ємні від проблематики приватного життя. Визначальними рисами письменницького ідіостилю стають публіцистичність, полемічність, філософічність, підвищена емоційність, художнє світовідчуття. Ключовими внутрішніми словами композиційного призначення стає Україна та найменування, що входять у відповідне поняттєво-смісловє поле. Мовностилістична єдність наративу досягається індивідуалізованими характеристиками манери письма, відтворенням центробіжних психосоматичних параметрів особи автора, опосередкованим впливом художнього мовомислення.

У прагматичному вимірі тексти Винниченкових записників, з одного боку, відтворюють утверджену в персонології щоденникову генологію з урахуванням постаті письменника, з другого боку, відбивають різностильову структуру текстів, що репрезентують авторську лінгвопоетичну несхожість з іншими діаристами. В щоденникових записах представлені, зокрема, описи довкілля з орієнтацією на україноцентричне сприймання природи в часи еміграції, звернення до роздумів щодо ментального типу українців, їхніх етнокультурних традицій. Відокремлені в записах нотатки з приводу творчих задумів письменника, виконані як драматургійні ремарки, короткі описи змісту майбутніх п'єс. Записи з особистого життя набувають форм інтимізованого мовлення, витримані в ракурсі стриманого вираження почуттів і переживань зі сфери особистісного життя. Функційно-семантичний аналіз Винничен-

кових записників засвідчує високу мовленнєву культуру, мистецький хист, своєрідні риси ідіостиллю письменника.

Ключові слова: записники, автокомунікація, текст, стиль, жанр, публіцистичність, лінгвопоетика, художні засоби.

Вступ

Державний і політичний діяч, письменник і публіцист Володимир Винниченко впродовж довгих років вів щоденникові записи, які є важливим документом суспільного життя України першої половини ХХ ст., засвідчують мовностилістичне багатство авторської манери письма, мистецький талант автора. Характерологічною рисою представленого в “Щоденникові” ідіостиллю є публіцистичність, що знаходить реалізацію в системі риторичних, художніх, розмовно-просторічних засобів зображення. Письменник не розраховував на повну публікацію свого щоденника, чимало вміщених у ньому записів мають ознаки нотатків “на пам’ять”, часом написані нашвидку, без відпрацювання стилю викладу. Водночас основний масив Винниченкових текстів являє зразки письменницької майстерності, своєрідної лінгвоперсонологічної репрезентації.

В аналізі подій напередодні, у часи Української революції і в роки вимушеної еміграції підвищену цінність мають перші два (з п’яти) томи “Щоденника” (т. 1, 2011-2020 рр.; т. 2, 2021-2025 рр.)¹, які якнайповніше відбивають участь автора в політичній боротьбі; події подальшого життя в еміграції, подані в 3, 4, 5 томах, вимагають окремого дослідження. Видані Канадським Інститутом Українських Студій за редакцією Г. Костюка два перших томи створюють образ автора – елітної мовної особистості.

Щоденник як жанр зі своєю типологією, методологією дослідження сформувався в окрему галузь мовознавчих знань – лінгвоперсонологію, що має численні напрацювання, однак не охоплює питань автокомунікативної репрезентації записників багатьох відомих українських особистостей. В національному мовному просторі генологія жанру утверджувалася передовсім на ґрунті досліджень щоденників Тараса Шевченка, які окреслили типізовані риси викладу Кобзаревих записів як виявів мовомисленнєвої діяльності, явище загальнокультурної компетенції [див.: 6]; пор.: “Особливо важливими з позицій т. зв. лінгвоперсонології стають дослідження, що присвячені видатним майстрам художнього слова, які зіграли ключову роль у становленні національної культури та національної свідомості” [5, с. 415].

У записниках Винниченка з позицій україноцентризму обґрунтовано комунікативну потребу щоденника як форми самовираження вида-

¹Винниченко В. Щоденник. Том перший. 1911-1920. Редколегія, вступна стаття і примітки Г.Костюка. Едмонтон – Нью-Йорк. Вид. Канадського інституту Українських студій, 1980; Винниченко В. Щоденник. Том другий. 1921-1925. Редактор Г.Костюк. Едмонтон – Нью-Йорк. Вид. Канадського інституту Українських Студій.

тної особистості задля реалізації її мовомисленнєвих потенцій, особистісних компетенцій: “Яка ціль щоденників і записок, що проводяться людьми, особливо видатнішими, літераторами, політиками і т. п.? Дати про себе докладніші інформації, відкрити перед широким читачем інтимні боки свого життя, дати йому ключ до кращого розуміння себе?

Чи ціллю є – викласти свій досвід і тим дати поміч в орієнтації серед життєвих конфліктів і всяких труднощів? Інформація чи навчання?” (т. 2, с. 226-227). Умовою такої комунікації автор визначає правдивість, одвертість, об’єктивність й визнає, що “такої глибинної, розгорненої, немилосердної щирості я не зустрічав” (т. 2, с. 227), отож сенс його записників – у самоаналізі, творенні автопортрету.

Характеризуючи своєрідність мовостилю Винниченкових записників, Г. Костюк зазначає: “Поруч з щоденними записками подій з особистого і суспільного життя знаходимо на бігу схоплені характеристичні неповторні народні вислови, підслухані жаргонні фрази, багатющі діалектизми, міщанський говір (суржик) – одне слово, все те, без чого письменник не може творити живих картин життя, зображувати живих типів та надавати їм індивідуальної мови” (т. 1, с. 14). Аналіз публіцистично-вольового стилю письменника з залученням арсеналу художніх засобів і прийомів дає змогу представити його мовний світ, пізнати філософські, психосоматичні, етносоціальні засоби мислення.

Виклад основного матеріалу

Тексти Винниченкових щоденників складають великий цілісний масив різностильових записів з різних приводів і за різних життєвих обставин, що, однак, передбачає їх розгляд у єдності ідіостильового мовлення як свідчення високої творчої майстерності письменника. У межах, здавалося б, одного жанру щоденникових записів автор репрезентує своєрідну манеру поєднання в одному дискурсивному просторі засобів публіцистичного, художнього, ораторського, наукового, полемічного, розмовного наративів [див.: 3]. Дискурсивна практика забезпечує стильову єдність текстів як загалу, виявляє ознаки суб’єктивно-оцінних авторських інтенцій, індивідуалізованої манери письма.

Визначальною характерологічною рисою щоденникових записів є їхня публіцистичність у широкому розумінні слова, що репрезентована в розмаїтті ознакових показників – риторичності, образності, емоційності, оцінності. У конструктивно-організаційному сенсі Винниченкові тексти кваліфіковано як різноструктурні утворення, орієнтовані на нормативні правила, наближені то до філософських роздумів, то до художнього викладу, то до інтимно-розмовної практики; зазвичай присутні елементи емоційності, ліричності, щирості як лінгвокогнітивної категорії.

Використання різнобічних зображально-виражальних засобів, риторичних прийомів, стилістичних фігур спостерігається як у межах окремих записів, так і в більш широкому діапазоні оформлення тексту як

вияву ідіостилю, що дає змогу вималювати образ автора – неординарної особистості, інтелектуала, людини європейської культури. Сучасному читачеві кидається в очі дещо застаріле уживання деяких слів і висловів, що відбиває нормативність 20-х років минулого століття, скажімо, автор пише: *протагатор, візита, нотар, опука, апльомб, піяніно, льояльний*, однак такий словоряд не викликає враження застарілого викладу, створює ефект “українськості” мовлення, не засміченого впливом росіянізації.

У пошуках адекватних компетенцій в дискурсі щоденникових записів постає концептосфера з вмотивованим словом-образом *Україна*, моделюванням психотипів, культурного кода, соціумних настанов. Виклад подій, фактів, самоаналіз супроводжений суб’єктивно-оцінними судженнями про ситуацію в “країні мрій”, поданими як особистісно акумульовані інтенції. Порівняйте: *Я радію, що окрадена, занедбана, віками занехаяна й упосліджена країна моя стане на власні ноги, стане рівною з рівними і своїми силами, не віддаючи їх насильникам, зможе далі йти по шляху, наміченому вередливою, химерною історією* (т. 2, с.281). Текст побудований на контрастному протиставленні *окраденої* (означення із Шевченкового лексикону) країни мрій новій, *рівній з рівними*; визначено прямого винуватця тяжкого стану рідного краю – *насильників*, тобто загарбників з Півночі; посилення на *вередливу, химерну історію* має на меті збереження історичної пам’яті, імплементацію хронотопу.

У публіцистично-ораторській манері письменник добирає різкі, гнівні інтенції, конотації сарказму, огиди задля засудження внутрішніх супротивників, зрадників, срібнолюбців, боягузів; особистість письменника на тлі викривальних пасажів постає як антипод, людина честі. Читаємо: *Цілі дні зранку до вечора вони хвилюються, лаються, трусяться, здригаються від дзвінка, міркують, клопочуться і всіма силами одстоюють свої права на 8 кімнат, на завод, на право нічого не робити, їздити за кордон, носити білизну з голландського полотна* (т. 2, с. 281). За вербалізацією довної низки дій (*хвилюються, лаються, трусяться, здригаються, міркують, клопочуться, одстоюють свої права*) постають образи тих, хто зраджує ідеали, стає у спротив національно-визвольній боротьбі. Письменник – живий свідок подій – моделює художню дійсність з позицій пристрасної особистості, носія національних пріоритетів і компетенцій.

Зі сторінок Винниченкових записників постає образ найлютішого ворога української незалежності – советської Росії. У викривально-сатиричній манері автор подає характеристики тогочасних московських подій, поглядом уважного аналітика спостерігає за страшними наслідками перевороту 17-го року, знаходить точні слова, художні засоби, щоб викрити, наочно показати справжнє обличчя більшовизму: *У соціалістичній, советській Росії якраз тепер стихія забиває ідею. Матеріальний, щоденний інтерес в образі голоду, холоду, злиднів, підпоможений старими, стихійними звичками, способами думання, виливається в форму*

руського націоналізму. *Советська влада губить принципи, ідею комунізму, бабраючися в ковбані щоденних клопотів* (т.1, с. 430). Текст фрагмента побудований з використанням численних метафоричних зворотів: *стихія забирає ідею; інтерес в образі голоду, холоду, злиднів; підпоможений старими, стихійними звичками, способами думання; виливається в форму руського націоналізму; советська влада губить принципи*. Виразний образ-символ *ковбана щоденних клопотів*, де *ковбана* ('глибока вибоїна, звичайно на дорозі, переважно з водою, болотом' [СУМ, т. 4, с. 202]) набуває додаткових сем 'згубне місце', 'підступність', 'небезпека'; посилення на дію через розмовне *бабраючись* 'вовтузяться', 'копирсаються' посилює конотації безвиходу, в якому опинилася тодішня Росія.

Розвиваючи мотив небезпеки, що йде з Москви, письменник зазначає: *А з Півночі цупко вп'ялися за ту владу і ні на сантиметр не хочуть упустити. Розбитий, безсилий, нікчемний паралітик люто вчепився задубілими централістичними пальцями за "єдиную неделімую" владу і з тупою злістю не пускає* (т. 1, с. 274). Образ *розбитого, безсилового, нікчемного паралітика* виразний і опуклий на ґрунті конотацій зневаги, ненависті, гніву, суб'єктивно-оцінних визначень *вчепився, задубілі пальці, тупа злість* як компонентів іронічно-презирливого зображення; росіянізм "*єдиную неделімую*" відтворює картину імперських зазіхань Росії.

У відтворенні тривожних розміркувань людини, котра вболіває за долю рідної країни, чимале місце належить описам представників московської влади. Оцінні конотації презирства, непокори, зневаги, протесту супроводжують відображення цих протистоянь. Прикметні в цьому сенсі портретні замальовки, що засвідчують нікчемність, підступність ворогів Української революції. Порівняймо, скажімо, добірні вислови з характеристикою одного із вождів советської Росії: *Середнього росту, важка постать, велика голова з волоссям поета і лицем актора. Вигляд сонно-поважний, руки мляві, слова ліниві, посмішка суха, змушена* (т. 1, с. 439). Атрибутивні позначення *сонно-поважний, мляві, ліниві, суха, змушена* відбивають образ лицеміра, підступної особи, ненависника.

Щоденникові нотатки Винниченка нерідко виходять за межі публіцистичної одноманітності, в них з'являються елементи інших манер письма – філософсько-аналітичної, науково-популярної, белетристичної. Філософічність, прагнення не стільки розповісти про події, факти, які стали об'єктом авторської оповіді, скільки осмислити їх внутрішню глибинну сутність, побачити за конкретикою зображень зв'язки між явищами, стали ознаками стилю. Винниченкові описи піднімаються до рівня онтологічних узагальнень, суджень людини широкого круговиду, відбивають психосоматичні риси його складної особистості. Прикметна авторська кваліфікація людських цінностей, які інтерпретовано з позицій філософської думки: "осмислені моральною свідомістю, етично обґрунтовані належні доброчесності" [ФЕС, с. 708]. Порівняймо авторські на-

станови: *Хочеш добра собі, хочеш, щоб тебе любили, високо цінили, то не домагайся цього заповідями, але своїми цінностями. Що більше їх матимеш, що більшу кількість егоїзмів можеш задовольнити, тим будеш більше оцінений, поважаний і улюблений, тим більше цінностей матимеш від тих, хто братиме в тебе* (т. 1, с. 388). Автор використовує дохідливий до читача стильовий прийом: напряду звертається до співрозмовника (*хочеш, не домагайся, матимеш, можеш, будеш; в тебе*), що має забезпечити когезію на рівні Автор-Текст-Читач. За контекстом, посилення на *заповіді* засвідчують мовно-естетичне кодування моральних пріоритетів.

Як художник слова Винниченко розглядає довкілля як об'єкт опису, створюючи мовну картину світу, в суб'єктивно-оцінній інтерпретації моделює свої самовідчуття, трансплюючи побачене на асоціативні показники. Властивість сприймати оточення, особливо в умовах перебування письменника в емігрантському середовищі, відкриває перспективи опосередкованого сприймання рідного краю. Прикметне непомічене прагнення автора створити контрастну ситуацію паралельного існування "чужого" й "свого", що з'являється на рівні підсвідомого мислення. Порівняймо: *Гора в хмарах. Молочно-білі, незаймано чисті, плотні клуби безшумно залягають у западинах гір, сунуть по схилах і, коли попадаєш у них, почуваш у роті кислий смак, а на руках і лиці вогкість льоху <...> Хмари душать, дихати трудно. Неспокійно, тоскно, хочеться рвонутись. От так і Україну затягло білими тьмяними клубами. Щось нове з неї зробилось* (т. 1, с. 325). У відтворенні картини туманів в Альпах переважають інтенції споглядання, суму; відтворено вплив хмарної погоди на загальне почування (*почуваш у роті кислий смак, а на руках і лиці вогкість льоху*). Як мисленнєвий наслідок перебування у *западинах гір* з'являються паралелі з українськими реаліями. Відтворено ситуацію залягання у проваллях, що відбиває стан занепаду, поразки. Порівняйте: *Тихий ранок на морі. Свіжість нагадує Дніпро вдосвіта. Сиві чайки, плескуваті, мов з бляхи зроблені, плавно перегойдуються з боку на бік у повітрі* (т. 2, с. 592). Посилання на контрастне сприймання довкілля побудовано на віддалених асоціаціях (*тихий ранок – свіжість*), що складає стилетвірну прикмету записників письменника.

У викладених текстах чужинське довкілля контрастує з українськими краєвидами, засвідчуючи психосоматичні настрої автора. Читаємо: *Вчора перші звуки гри Кохи зворушили мене сумним і солодким болем і зразу зв'язався той біль з нашими теплими, соняшними степами, такими тепер розшарпаними, втовкмаченими в хаос, в гризню, в братовбивство* (т. 1, с. 393). Ключове слово фрагмента – *біль*, а згадка *про степи* викликає роздуми про страждання народу (*хаос, гризня, братовбивство*).

Вищого рівня суб'єктивності досягають тексти, що відтворюють особистісні почуття, інтимне життя автора й сповнені сповідальних ін-

тонацій, зі зверненням до засобів інтимізації викладу. Л. А. Булаховський свого часу кваліфікував засади інтимності Шевченкових текстів: “по-перше, художні засоби щільніше зблизити самого поета із зображуваним; по-друге, своєрідне збудження читача – поділити з автором елементи його творчої праці, ближче ввійти в коло його почуттів і настроїв, зробившись ніби учасником самого живого процесу художнього вибору” [2, с. 573]. Щоденник замінював Винниченкові спілкування на “закриті” теми з друзями, рідними; відкритість душевних переживань автора зреалізована на сторінках щоденника як внутрішнє мовлення, автокоментар. Характер переданих на письмі одкровень формують мовний образ автора як людини відвертої й водночас стриманої у зображенні інтимних ситуацій; час від часу виявляють себе риси емоційно збудженої, темпераментної особистості, мінливої у своїх пристрастях і вподобаннях. Розглянемо приклади.

[1]. *Дивна річ, я більше не відчуваю Леночки. Мене не хвилюють дотики до неї, мені не важно, чи вона почуває щось до мене, чи ні. Її ревнові розпитування, ненатуральний смішок, її від'їзд – ніщо мене не зачіпає. Я повен Nuschi, її посмішкою, її щирим, дитячим признанням, її бажанням загладити свою помилку каяттям, що не вийшла, що прогнала мене з Friedrichroda. Я згадую всі її жести, слова, рухи, погляди, і це мене сповнює зворушенням і ніжністю* (т. 2, с. 321).

Текст написаний у класичній манері романно-сентиментальних описів, з дотриманням правил “хорошого тону”, без посилок на інтимні подробиці. Оповідь починається із звернутої до читача оцінної інтродукції *дивна річ*, що стає ключовим внутрішнім стимулюванням наратованого до подальшої комунікації. Автор використовує риторичну фігуру періодичного мовлення: перерахування з узагальнювальним словом: *ревнові розпитування, ненатуральний смішок, її від'їзд, – ніщо мене не зачіпає*. Називання об'єктів організовано за принципом нагнітання нових свідчень на підтвердження думки: *повен Nuschi, її посмішкою, її щирим дитячим признанням, її бажанням загладити свою помилку* і т. д. Використано прийом причиново-наслідкових семантичних зв'язків: *згадую всі її жести, слова, рухи, погляди, і це мене сповнює зворушенням і ніжністю*. Рівень літературної відпрацьованості, письменницької спроможності в організації текстового простору досягає щаблів компетентнісної завершеності.

[2]. *Так от це моя сила? Така вона? Така віра в те, що любов усе може? Як же я смію вимагати від неї сили, коли сам не маю її? Хто ж збирався іменно в трудні, тяжкі моменти свого життя бути твердим, веселим і не пускати до себе непотрібного одчаю? Як же я хочу навчити її бути сильною? Чим? Яким способом? Словами? Як смію я вірити тільки темному в ній, чому я на тому зупиняю всю свою увагу? А хіба вона не була ці три роки вірним товаришем моїм у інших пунктах? Хіба*

вона скиглила, жалілася, коли нам було погано? Хіба вона не старалася бути другом мені? і т. д. (т. 1, с. 107).

У тексті використано зображально-виражальний потенціал риторичних запитань, сповнених конотацій сповідальності, сумніву, інтонацій роздумливості, самоаналізу. Кожне нове запитання доповнює попереднє логіко-поняттєвим смислом, стає природним засобом нагромадження доказового повідомлення: *Як же я хочу навчить її бути сильною? Чим? Яким способом? Словами?* (парцельовані частини є засобом актуалізації думки, експлікації нового смислу). Привертає увагу набір концептних словесних позначень (*сила, віра, любов, життя, одчай, увага*) [див.:4], що відтворюють абстрактне мовомислення, філософський сенс подієвості. Як засіб інтимізації викладу сприйнято вживання дискурсивної частки *хіба?*, що передає значення ‘віра’, ‘сумнів’, ‘вагання’, ‘здогад’ [1, с. 125-126]: *А хіба вона не була ці три роки вірним товаришем?; Хіба вона скиглила?; Хіба вона не старалася?;* це вияв суперечливих конотацій непереконаності, невизначеності в автокомунікативній прогресії.

Окремі записи за змістом і мовностилістичними показниками є свого роду стислими конспектами, нотатками до художніх творів; формою викладу вони наближені до ремарок драматургійних текстів. Автор окреслює контури сюжетної лінії, подає коментарі щодо зовнішнього вигляду героїв, ситуаційних обставин дійства. Такі тексти слугували заготівковим матеріалом для подальшої реалізації в творі; це “проби пера”, виконані з художнім смаком, водночас вони не порушують загальну сповідально-роздумливу тональність щоденникових записів.

Скажімо, в нотатках за 1916 рік уміщений короткий зміст п’єси у дев’яти діях під назвою “Крилаті повзуни”; перераховано діючих осіб, позначено сюжетну лінію (т. 1, с. 213-216). Серед записок цього періоду постає опис мізансцени, відтворено ситуації, коротку характеристику діючих осіб; пор.: *Блискучий, новенький екіпаж. На передку старий чоловік у лівреї з позументами, у лакованих чобітках і в циліндрі. Він сидить дуже рівно, тримаючи тонкого, довгого батога в одній руці й спершись на другу. Поза така урочиста й задубіла, що хочеться кинути каменем у спину йому. В екіпажі їде молодий чоловік, заклавши ногу на ногу. Він у фетровому капелюсі, лакованих півчеревицях і блакитних шкарпетках, які кидаються в очі* і т. д. (т. 1, с. 217). Звертає увагу на себе авторське живописання: констатація художніх деталей (*у лівреї з позументами, у лакових чобітках і в циліндрі*), майстерна характеристика персонажів (згадаймо *блакитні шкарпетки, які кидаються в очі*), засоби посилення експресії, зокрема, шляхом зміни спокійної тональності на емоційну, драматизовану (*хочеться кинути каменем у спину*).

Складники художньої оповіді часом входять в розповідальну тканину тексту, з одного боку, створюючи своєрідний синтез різножанрового нарративу, з другого, виявляючи риси письменницької вдачі. Порів-

няймо: *Вогник у грубці муркотить, як котик; потріскує, ніби щось розкушує, кісточку з риби, фирка, одпльовується. У садку капотить з голих дерев на мокре пожовкле листя. Вогні шпиталю розплесканими кружальцями миготять за садом* (т. 1, с. 407). Письменник вводить порівняння потріскування вогню з муркотінням *котика*, використовує метафору: вогні миготять *розплесканими кружальцями*; текст набуває рис поетично забарвленої образності.

Письменник заносить у щоденник накреслення майбутніх творів, передані короткими репліками. Скажімо, читаємо: *Тема: Українець у Парижі, степова людина в центрі міської цивілізації. Поезія степів, простору – і кам'яні вулиці. Щирість, одвертість, як зброя за існування, в Парижі аномалія* (т. 2, с. 625). Розповідь про *степову людину* в Парижі екстрапольована на самовідчуття автора, котрий відчував себе в еміграції чужинцем, а саме українцем, для якого *поезія степів, простору* – найвищі цінності. Прикметне асоціативне зіткнення визначень: *щирість, одвертість – зброя за існування*.

Стилістично близькі до відтворення драматургійних сцен авторські *посмішки* – короткі історії, спостережені в житті, пройняті гумором у дусі народних анекдотів. Це, скажімо, нотатки про симпатичного робітника: *Щось, мабуть, йому добре було в душі, або взагалі душа його добра* (т. 1, с. 56). Гумористичні оповіді написані розмовною мовою, за законами спрощеного синтаксису, без залучення абстрактних слів-понять: *Один узяв тільки за себе білет; Балакають у вагоні і т. д.*

Часом постають записи щодо одержаних листів від рідних і знайомих і авторських послань. Форма подання цих відомостей стандартизована: дата, позначення адресанта або адресата, в дужках – короткий зміст листа. Метою цих фіксацій можуть бути нотатки “на пам'ять”, не виключено, що автор прагнув зібрати ці документи з тим, щоб пізніше видати збірник свого листування. Зазвичай ці повідомлення, які характеризують передовсім громадсько-політичну і творчу діяльність Винниченка, окреслюють коло його зацікавлень і занять. Наведемо приклади:

1924. 10. X.

Лист від Левинського. (Турбується про статтю).

Телеграма від Шаповала. (Лист до Брандеса висилається) (т. 2, с. 421).

1924. 8. XII.

Лист від Сімовича. (Обіцяє у вівторок вислати рукопис “Соняшної машини”) (т. 2, с. 455).

1924. 19. XII.

Лист до Марка Григоровича. (Повинен спокійно чекати Думбадзе і про своїх не турбуватися) (т. 2, с. 461).

“Лапідарний” стиль викладу змісту повідомлень робить їх специфічною формою конспектування, засвідчує вміння автора зафіксувати найсуттєвіше. Водночас це документи активної мисленнєвої діяльності, яку здійснював автор, одержуючи листи й відправляючи адресатам свої послання.

Окремого розгляду вимагає функційно-організаційна структура щоденникового мовлення. Частина записів складається зі слів-констатацій подій і явищ. Це, скажімо, фіксації стану природи: *Хмарно. Холод. Грім. Дощ. Сонце; Дощ. Сонце. Вітер. Хмарно. Холод; Тепло. Сонце. Хмарно. Дощ* і под. (т. 2). Часом записи нагадують нотатки до майбутніх драм. Інша мовленнєва ситуація – оповідь про пригоди під час подорожей – відбита в позначеннях подій. *Подорож до Cap Ferret. Знайомство з поляком. На океанському березі. Багатобарвність. Простір. Свіжий вітер. Знайомство з собачкою “Медором”. Шукання помешкання* (т. 2, с. 562) (конотації безтурботності, піднесених почуттів посилено гумористичним *знайомством з собачкою “Медором”*).

Розповідні інтонації кваліфікують загальну тенденцію авторського письма, часом набуваючи прикмет художнього зображення; у тексті з’являються образні вислови, метафоризовані звороти. Читаємо: *Затишна, тепла, як легка ванна, тиша. Спокійно, усталено цокають годинники. Зручні, пристосовані до спокою й праці меблі прихильно приймають в свої обійми наші чужинецькі їм істоти* (т. 1, с. 393). *Тиша* завдяки порівнянню *як легка ванна* посилює образний атрибут *тепла*. *Годинники цокають “по-художньому” – спокійно, усталено*. Метафора *меблі прихильно приймають в свої обійми наші істоти* побудована на антропологічному принципі уподібнення діям живої істоти; ці ж такі *меблі* стають здатними сприймати присутніх як *чужинецьких*.

Самий жанр щоденникових записів диктує авторові умови викладу у вигляді коротких реплік, стислих висловів, кваліфікації ситуацій без деталізації їх вмісту. Такий щоденниковий стиль відтворення подій окремими словесними штрихами притаманний значній частині записників. Порівняйте: *Англо-советські переговори луснули. Позики Кремль не одержить. Раковський привіз поступки. Але, очевидно, не достатні. Цікаво, яким ходом буде тікати від загибелі кремлівський лис?* (т. 2, с. 387). Повідомлення щодо міжнародних подій подано конспективно, короткими репліками. Констатувальний зміст супроводжено модальним словом *очевидно* на позначення сумніву; питальне речення з початковим *цікаво* позначає допитливість, жвавість реакції автора. У вимірі коротких нотаток написано рядки, що засвідчують внутрішній стан емігранта, вимушеного жити за межами рідного краю: *Туга за продуктивною працею. Туга за Україною, виразна, пекуча* (т. 2, с. 526) (експресію викладу посилюють актуалізовані епітети: *виразна, пекуча*).

Настрої самотності, відірваності від рідного краю, зрештою, й від боротьби за Україну передані через систему образних засобів, спрямовану на посилення експресії викладу: *Вечір. Шелеслива тиша. Сам на всю віллу. Ходив вуличками. Тихий, покірний, плачучий сум у мені. Чого? Невідомо. Чи тому, що ноги мої топчуть чужу землю, а думати не смію про той край, який уста б мої цілували? Насичені епітетами позначення (*шелеслива тиша, тихий, покірний, плачучий сум*), риторичне запитання*

(чи тому, що ноги мої топчуть чужу землю), високопоетичні слова про той край, який уста б мої цілували створюють цілісне уявлення важкого внутрішнього болю; конотації безвір'я, відчаю й водночас – щирості, відкритості підтримують мовленнєву спроможність лінгвоперсонології.

Нотатки філософського спрямування, що набувають ознак роздумів-узагальнень, подано у вигляді розгорнутих багатоступеневих висловлень, зі зверненням до періодичних побудов; така організація мовлення вимагає відпрацювання, редагування; у записниках письменника – це зразки ораторського стилю, високого рівня риторики. Порівняймо: *Родяться гігантські світи, системи світів, гинуть, знов виникають. І коли я думаю про те, що світло від них до землі доходить тільки через кілька тисяч літ, а швидкість світла є 300 000 кілометрів у секунду, коли я уявляю, що це ж найближчі зорі так “близько” від нас, а їх мільйони, а їх невідомо скільки, то такою смішною, такою жалюгідною мізерією виглядає мені вся ця наша метушня на манюній порошинці-землі* (т. 1, с. 407). Розгорнута структура змодельована за класичною схемою: *коли..., коли..., коли..., то...,* до того ж ускладненою численними пояснювальними коментарями, додатковими доказами.

Висновки

Мовостиль щоденникових записів Винниченка – явище неординарне в лінгвопоетичних і культурологічних вимірах, свідчення високого рівня інтелектуалізації тексту, художньо-мистецьких обдарувань автора. Записники заслуговують на високе визнання як зразки жанру щоденника, як джерела вияву індивідуально-авторської манери письма, засобу реалізації мовомислення творчої особистості. Поруч зі численною публіцистично орієнтованою автокомунікацією Винниченковий щоденник фіксує філософічну мовну транспозицію, містить інтимізовані розповіді з особистісного життя, слугує джерелом майбутніх художніх творів автора. Стильова кваліфікація мовлення засвідчує майстерність використання засобів мовотворення, широку палітру зображально-виражального потенціалу, досконалість форми викладу.

Література

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова: монографія. Львів: ПАІС, 2014.
2. Булаховський Л. А. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка. *Л. А. Булаховський. Вибрані праці в п'яти томах*. Т. 2. Українська мова. Київ: “Наук. думка”, 1977. С. 573-593.
3. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови; М. М. Пилинський та ін. Київ: “Наук. думка”, 1990.
4. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ-Івано-Франківськ: “Плаї”, 2004.
5. Кононенко І.В. Т. Космеда. *Ego і After Ego* Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу. *Studia Ukrainica Varsoviensia*. 3. Warszawa:Uniwersytet Warszawski, 2014. S. 415-418.

6. Космеда Т. *Ego і After Ego* Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу. Дрогобич: Дрогобицький педагогічний університет, 2012.

Словники

1. СУМ – Словник української мови; гол. редкол. І. К. Білодід. Т. 4. Київ: “Наук. думка”, 1973.
2. ФЕС – Філософський енциклопедичний словник; гол. редкол. В. І. Шинкарук. Київ: “Абрис”, 2002.

VOLODYMYR VYNNYCHENKO'S DIARY: LINGUISTIC AND STYLISTIC NOTES

V. I. Kononenko

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Department of General Linguistics;
76015, Ivano-Frankivsk, streetShevchenko, 57*

Linguo-personal features of diary entries of the Ukraine statesman and politician, writer Volodymyr Vynnychenko, autocommunicative orientation of his text, elitist ability of the author's linguistic personality to reflect complex social processes, inseparable from the issues of private life, are considered. The defining features of the writer's idiosyncrasy are journalism, polemics, philosophical, heightened emotionality, and artistic worldview. The key internal words of the compositional purpose are Ukraine and the names that are part of the relevant conceptual and semantic field. Linguistic and stylistic unity of the narrative is achieved by individualized characteristics of the manner of writing, the reproduction of centrifugal psychosomatic parameters of the author's personality, mediated by the influence of artistic linguistic thinking.

In the pragmatic dimension, the texts of Vynnychenko's notebooks, on the one hand, reproduce the diary genealogy established in personology, taking into account the figure of the writer, on the other hand, reflect the different structure of texts representing the author's linguistic-poetic dissimilarity with other diarists. The diary entries include, in particular, descriptions of the environment with a focus on the Ukrainian-centric perception of nature in times of emigration, appeals to reflections on the mental type of Ukrainians, their ethnocultural traditions. Separate notes on the writer's creative ideas, made as dramatic remarks, brief descriptions of the content of future plays. Records of personal life take the form of intimate speech, sustained in the perspective of restrained expression of feelings and experiences in the field of personal life. Functional and semantic analysis of Vynnychenko's notebooks testifies to the high speech culture, artistic flair, peculiar features of the writer's idiosyncrasy.

Keywords: *notebooks, autocommunication, text, style, genre, journalism, linguopoetics, artistic means.*